

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 23 (2023), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2023

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,

dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,

dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,

dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),

dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),

dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),

dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: shs.urednistvo@gmail.com

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvilleke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je vpisan v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and

'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije, je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa je omogočila Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

Co-financed by the Slovenian Research Agency.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- JULIJANA VISOČNIK: **Nov miljnik s Koroške v kontekstu že znanih miljnikov z območja Celeje in njenega agra**..... 11
A New Milestone from Carinthia in the Context of the Already Known Milestones from Celeia and Its Ager
- JERNEJA FERLEŽ in ALJA LIPAVIC OŠTIR: **Vzroki za smrt in načini prebivanja med Kozjakom, Pohorjem in Haložami konec 19. stoletja**47
Causes of Death and Dwelling Patterns Between Kozjak, Pohorje and Haloze at the End of the 19th Century
- BARBARA VODOPIVEC: **O vlogi in pomenu avstrijskih uradnikov v okupirani Bosni in Hercegovini na primeru življenja in dela sodnika Augustina Oblaka (1867–1935)**..... 105
On the Role and Significance of Austrian Officials in Occupied Bosnia and Herzegovina: The Life and Work of Judge Augustin Oblak (1867–1935)
- IRENA SELIŠNIK: **1920 kot leto intenzivnih prizadevanj za volilno pravico žensk**..... 145
1920 as the Year of Intensive Efforts for Women's Right to Vote
- MATIC BATIČ in TOMAŽ IVEŠIČ: **Idejnopolitični profil Antona Korošca v tridesetih letih 20. stoletja**..... 169
Ideological and Political Profile of Anton Korošec in the 1930s
- META REMEC: **Traitors, Cowards, Martyrs, Heroes: Youth Suicide as a Socio-Historical Phenomenon in 1960s Slovenia**.....203
Izdajalci, strabopetci, mučenci, heroji: samomor med mladimi kot socialnozgodovinski fenomen v Sloveniji v 60. letih 20. stoletja

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

KLEMENTINA P. JURANČIČ and BERNHARD KETTEMANN:

Some Phonotactic Statements about the Slovene
Pronunciation of English Consonant Clusters from
the Perspective of MDH and Optimality Theory.....239

*Nekaj fonotaktičnih ugotovitev v zvezi z izgovorjavo
angleških soglasniških sklopov pri slovenskih govorcih z vidika
teorije zaznamovanosti MDH in Optimalnostne teorije*

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts..... 269

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 277

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2023-04

1920 kot leto intenzivnih prizadevanj za volilno pravico žensk

Irena Selišnik

Dr., docentka
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Aškerčeva 2, SI–1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: irena.selisnik@ff.uni-lj.si

Izvleček:

V pričujočem prispevku se bomo osredotočili na ključno zahtevo prvega vala ženskega gibanja, in sicer na volilno pravico žensk v slovenskem delu Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Z nastankom nove države so bili povezani številni zakonodajni predlogi o volilni pravici žensk v Deželni vladi za Slovenijo. Zanimalo nas je, kakšni so bili pristopi različnih političnih strank do ureditve tega vprašanja in kako se je v ta okvir umestilo žensko gibanje, ki je s številnimi društvi in njihovim političnim delovanjem preko peticij, pozivov in odmevnih medijskih člankov terjalo ureditev volilne pravice žensk. V tem kontekstu je bila zlasti aktivna Slovenska ljudska stranka.

Ključne besede:

volitve, volilna pravica žensk, 1920, ženska društva, politične stranke, demonstracije, spol, medvojno obdobje

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije

Maribor, letnik 23 (2023), št. 1, str. 145–168, 92 cit., 4 slike

Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

Razpad avstro-ogrske monarhije je bil hkrati tudi priložnost za nova demokratska gibanja, ki so nastala v povojni Evropi, tudi za vse bolj dobro organizirano žensko gibanje. V tem kontekstu tudi novoustanovljena Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS) ni bila nobena izjema. Zahteve po večdemokraciji so vzniknile tudi v tem prostoru in vanje so se vključile tudi ženske. Ženske se niso zgolj vključile v številna ženska društva, pojavile so se tudi konkretne politične zahteve po reformi zakonodaje, s katero bi pridobile tudi volilno pravico. V pričujočem prispevku se bomo tako osredotočili prav na to, najbolj izpostavljeno zahtevo ženskega gibanja, zahtevo za volilno pravico žensk v slovenskem delu Kraljevini SHS, in se v kontekstu tematiziranega leta 1920 vprašala, kaj se je z njo dogajalo v Deželni vladi za Slovenijo. Zanimalo nas bo, kakšni so bili pristopi različnih političnih strank do ureditve tega vprašanja in kako se je v to dogajanje umestilo žensko gibanje, kako so številna društva s svojim političnim delovanjem preko peticij, pozivov in odmevnih medijskih člankov, terjalo ureditev volilne pravice žensk. Članek temelji na objavljenih virih in še neobjavljenem arhivskem gradivu, dogajanje na Slovenskem pa umešča v širši jugoslovanski kontekst.

Volilna pravica žensk na Slovenskem v Avstro-Ogrski

Po letu 1860, na začetku novega ustavnega obdobja, je bil v habsburški monarhiji sprejet svezjenj novih zakonov, ki je urejal vprašanje volilne pravice. V veljavo so stopili: novi zakon o državnem zastopstvu v državnem parlamentu, novi deželnozborski volilni redi, novi državni zakon za občinske volitve, kasneje pa tudi novi mestni volilni redi za lokalne volitve. Novi državni zakon za občinske volitve iz leta 1862 je določal le, kdo so osebe, izključene iz občinske volilne pravice, obenem pa je omogočal volitve preko zastopnika. Podrobneje je to zadnje vprašanje uredil zakon za občinske volitve iz leta 1866, ki je določil, da morajo davkoplačevalke, ki želijo oddati svoj glas, glasovati preko pooblaščenca. Kasneje sta se v svojih mestnih statutih tako opredelila tudi Maribor in Celje. Leta 1873 je zakon za volitve v državni zbor podelil volilno pravico samo "samostojnemu" avstrijskemu državljanu moškega spola, veleposestnice in podjetnice so obdržale svojo volilno pravico, še vedno pa so morale glasovati

¹ Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0235: *Slovenska zgodovina*, ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) iz državnega proračuna in EIRENE, ki ga financira Evropski raziskovalni svet v okviru programa Horizon 2020 in v finančni shemi ERC Advanced Grant (ERC Grant Agreement n. 7426839).

preko pooblaščenecv. Sledile so spremembe v deželnozborskih volilnih redih, ki so zahtevo po moškem spolu v kmečki in mestni kuriji zapisale v zakon, obstajale pa so tudi izjeme. Če sta se za to potezo odločili Koroška (1884) in Kranjska (1884), je denimo Štajerska do leta 1904 ženskam dovoljevala volilno pravico preko pooblaščenecv za obe kuriji. Reforme, ki so zasledovale cilj splošne in enake volilne pravice, so se nadaljevala tudi v devetdesetih letih, ko je bila najprej 1896 sprejeta možnost posebne splošne kurije in nato leta 1906 uvedena direktna volilna pravica za državni zbor, ki je ukinila vse volilne razrede, hkrati pa predpisala volilno pravico le za moške državljane.² Če torej povzamemo, lahko ugotovimo, da so ženske pred prvo svetovno vojno imele v glavnem volilno pravico na občinski ravni, in sicer kot davkoplačevalke, lastnice premoženja, nekatere tudi zaradi svojega posebnega poklicnega statusa, denimo učiteljice. Svoj glas so lahko oddale preko pooblaščenecv. Za deželnozborske in državnozborske volitve, kjer je veljal sistem volilnih razredov, torej kurij, pa so ženske v glavnem volile v veleposestniški kuriji in trgovsko-obrtni zbornici, tudi tu preko pooblaščenecv.

Viri nakazujejo, da so slovenski politiki pred vojno zelo preračunljivo gledali na ženske glasove in volilno pravico, slovenski liberalci (skupaj s socialdemokrati) so podobno kot avstrijski bili v strahu pred volilno pravico žensk, saj naj bi te povečini glasovale konzervativno.³ Tovrstne strahove so potrdili tudi izidi posebnega ženskega volišča za občinske volitve 1911 v Ljubljani, kjer so ženske glede na povprečje bolj podprle Slovensko ljudsko stranko (SLS). Ta je volilno pravico žensk preračunljivo podpirala, kar pa ne pomeni, da se tudi v njej ni našel kdo, ki ji je iz moralnih oziroma ideoloških razlogov nasprotoval.⁴ Hkrati so se slovenski politiki radi zgledovali po Čehih, ti pa so bili izredni podporniki ženskega gibanja in tudi volilne pravice žensk. Prav Čehi so izvedli subverzivne akcije, ko so s podporo mladočehov ženske celo kandidirale na deželnozborskih volitvah 1908, leta 1912 pa je bila njihova kandidatka celo izvoljena.⁵

Žensko gibanje na Slovenskem je bilo podobno kot avstrijsko žensko gibanje zmerno, v kontekstu meščanske kulture je izredno pazilo na spodobnost in ugled svojih akterk, ki so v njem nastopale, vsaka prenapeta akcija po zgledu sufražetk tako zagotovo ni bila dobrodošla, angleške borke za volilno pravico

² Irena Selišnik, "Ženske med normami, zahtevami in pravicami (1848–1941)", v: *Dolga pot pravic žensk: pravna in politična zgodovina žensk na Slovenskem*, ur. Marta Verginella (Ljubljana, 2013), 117–138, 118–119 (dalje: Selišnik, "Ženske med normami, zahtevami in pravicami").

³ Birgitta Bader Zaar, "Liberalism and the Emancipation of Women in Austria in the 19th and Beginning of the 20th Century", *Bulgarian Historical Review* 25, št. 1 (1997), str. 140.

⁴ Irena Selišnik, *Volilna pravica žensk kot demokratična novost: Dejavniki, ki vplivajo na njeno uveljavitev na Slovenskem* (Postojna, 2007), str. 187–195 (dalje: Selišnik, *Volilna pravica žensk*); "Izidi ljubljanskih občinskih volitev", *Slovenec*, 24. 4. 1911, št. 39, str. 2.

⁵ Janez Cvirn, *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918)* (Celje, 2015), str. 249.

žensk so bile predmet posmeha tedanje javnosti.⁶ Kljub vsemu pa je tudi slovensko žensko gibanje volilno pravico vendarle zahtevalo, toda v okviru sredstev, ki so bile v meščanskem okolju razumljene kot ženskam primerne. Prve zahteve za volilno pravico žensk se tako pojavijo na prelomu stoletja, ko jo je v prvem slovenskem ženskem časopisu *Slovenka* leta 1900 zahtevala Elvira Dolinar - Danica. Zapisala je: "Tradicija jih [ženske] veže samo na zadeve intimnega notranjega življenja, izključuje jih od vse javnosti, zato niti ne mislijo na to, da bi moglo biti i drugače."⁷ Iste poglede je izrazila Socialdemokratska stranka v *Rdečem praporu*: "Političnih pravic hočete. V kakšen namen? Da dobite upliva v javnem življenju in je tako uredite, da bodete bolje živele. Svobode hočete – e, boljšega življenja."⁸ Volilno pravico žensk je zahteval tudi voditelj krščanskih socialcev Janez Evangelist Krek, ki je v *Domu in svetu* zapisal: "Delavci naj zato terjajo splošno in jednako volilno pravico za vse odrastle. Tudi ženske se morajo politiško organizovati."⁹ Zelo glasno pa so volilno pravico zahtevale tudi učiteljice. Menile so, da je ženska lahko izvzeta iz političnih pravic le, če je izključena iz javnega življenja. Če upravlja javno službo in je nosilka javnih dolžnosti, gre volilna pravica tudi njej.¹⁰

Splošno slovensko žensko društvo (SŽD) je pred začetkom prve svetovne vojne pripravilo nekaj peticij za volilno pravico žensk in poslalo svoje članice na zborovanja za volilno pravico na Dunaj. V boj za volilno pravico žensk je z organizacijo mednarodnega dneva žena leta 1911 vstopila tudi Jugoslovanska socialdemokratska stranka (JSDS).¹¹ Že proti koncu 19. stoletja se je na Kranjskem začelo diskutirati tudi o feminizmu, ki so ga razumeli kot: "Znanstvena smer, ki se peča z realizacijo ženskih upov, /.../ njen smoter je ženska emancipacija, vprašanje o rešitvi vseh v njen okvir spadajočih problemov pa se zove žensko vprašanje."¹²

Vojna vihra prve svetovne vojne je zavrla žensko gibanje in številna ženska društva so se preusmerila k humanitarni dejavnosti. Nekatere posameznice znotraj slovenskega ženskega gibanja so se pridružile pacifističnim pozivom v okviru avstrijskega ženskega gibanja.¹³ Politično delovanje žensk je nato zbudi-

⁶ "Die Suffragetten," *Kikeriki*, 6. 7. 1913, št. 27, str. 4; "Slovensko politiko rešuje žena", *Dan*, 31. 5. 1913, št. 513, 2; "Sedaj jo bodo pa sufražetke staknile", *Dan*, 29. 10. 1913, št. 665, str. 2; "Nam ni treba mož", *Dan*, 29. 5. 1913, št. 511, str. 2.

⁷ Elvira Dolinar - Danica, "Naše državljanske pravice," *Slovenka*, 15. 12. 1900, št. 12, str. 273–275, 274.

⁸ "Kaj je bistvo ženskega vprašanja?," *Rdeči prapor*, 20. 1. 1900, št. 3, str. 2–3.

⁹ Janez Evangelist Krek, "Socijalni pomenki," *Dom in svet* 13, št. 2 (1900), str. 56–60, 56.

¹⁰ "Politične pravice učiteljic," *Slovenski učitelj*, 15. 3. 1901, št. 6, str. 81–83.

¹¹ Irena Selišnik, *Pribod žensk na oder slovenske politike* (Ljubljana, 2008).

¹² "Feminizem in ženstvo," *Slovenski narod*, 3. 7. 1899, št. 149, str. 1.

¹³ "Die Kriegsflagge Lodert!," *Neues Frauenleben* 23, št. 11 (1911), str. 300–301; "Ein Weihnachtsgruss Engländerinnen an die Frauen in Deutschland und Österreich," *Neues Frauenleben* 17, št. 2 (1915), str. 35.

la Majniška deklaracija. Ženske so bile v veliki večini podpisnice, pa tudi zbirateljice podpisov v podporo Majniški deklaraciji, ki je zahtevala preoblikovanje monarhije.¹⁴ Tudi ta iniciativa je tako pripomogla h koncu vojne, ki je hkrati pomenil nastanek drugačne politične stvarnosti, najprej je nastala Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, mesec kasneje pa še Kraljevina SHS. Velike politične spremembe so prinesle upanje v demokracijo in v tem upu so bile soudeležene tudi ženske, ki so bile prepričane, da bodo prejele volilno pravico. Upanje so si Slovenke delile s Hrvaticami, ki so prav tako po prvi svetovni vojni z vso odločnostjo vstopile v novo politično realnost in si obetale novih pravic.¹⁵

Zahteve žensk in odzivi političnih strank po prvi svetovni vojni

Tedanje aktualne povojne politične razmere so kazale, da je sprejem volilne pravice žensk povsem uresničljiva ideja, saj so jo v svoje programe sprejele vse politične stranke na Slovenskem. To v vsesplošnem navdušenju ni bila nobena posebnost. Vseslovenska ljudska stranka je razglasila zahtevo v novembru 1918: "V. L. S. zahteva, da imajo volilno pravico vse moške in ženske osebe od 21. leta dalje".¹⁶ Samo deset dni kasneje je to zahtevala tudi Jugoslovanska demokratska stranka (JDS): "/.../ zahtevamo: a.) Državna zbornica naj se voli na podlagi splošne, enake in tajne volilne pravice s proporcem od vseh polnoletnih državljanov brez razlike spola, stanu, premoženja /.../ Žena naj bo možu enakopravna v kulturnem, pravnem, političnem in socialnem oziru."¹⁷ Prav tako je podala zahtevo tudi JSDS: "Konstituenta, ki naj odloči obliko vladavine, njeno ustavo in upravo, se naj izvoli po splošni, enaki, tajni in proporčni volilni pravici vseh državljanov, obojega spola".¹⁸

JDS je ženske neposredno vključila tudi v svojo strankarsko strukturo. Zahteve po vključitvi žensk v okrajne odbore so se najprej pojavile v liberalnem časopisju.¹⁹ Na ustanovnem zboru JDS je bila prisotnost žensk že več kot očitna, saj je ustanovitvi stranke sopredsedovala narodna dama Franja Tavčar, v

¹⁴ Vlasta Stavbar, *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje* (Maribor, 2017).

¹⁵ Ivana Šubic Kovačević, "Prisutnost žena u zagrebačkom političkom tisku od 1920. do 1927", *Politička misao* 53, št. 1 (2016), str. 103–128 (dalje: Šubic Kovačević, "Prisutnost žena").

¹⁶ "Slovensko ljudstvo s Srbi in Hrvati v skupni državi," *Slovenec*, 22. 11. 1918, št. 269, str. 1.

¹⁷ "Javen shod JDS v Mestnem domu," *Slovenski narod*, 2. 12. 1918, št. 286, str. 1.

¹⁸ Jurij Perovšek, *Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918–1929)*, Viri 13 (Ljubljana, 1998) (dalje: Perovšek, *Programi političnih strank*).

¹⁹ "Zdravo misel je sprožil nekdo v Domovini, naj bodo tudi ženske v okrajnih odborih 'Jugoslovanske demokratske stranke'. To je velikega pomena za sedanjí čas, ko je malo žensk doma in imajo ženske več časa, da se brigajo za javni blagor. Važno pa je tudi za bodoče čase, ker po vojni bodo žene voljene v vse javne zastope in že sedaj se je pokazalo, da so žene delavne v raznih odborih za socialno skrb..." ("Jugoslovanska deklaracija in slovenska dekleta. Naše ženstvo", *Domovina*, 15. 3. 1918, št. 7, str. 5).

izvršilni odbor stranke pa je bila izvoljena še Anica Gogalo. Obe sta bili soročnici vidnih pripadnikov JDS. Ženske so delovale tudi v raznih odsekih kongresa.²⁰ Članice JSD so objavile tudi izjavo, naslovljeno s "slovensko ženstvo JDS" v *Slovenskem narodu*, pod katero so se sicer podpisale članice (SŽD), in v njej podprle združitev Države SHS s Kraljevino Srbijo.²¹ Ženske so bile v začetku dvajsetih letih tudi v vodstvu lokalnih odborov stranke.²² SŽD je določilo zastopnici JDS v pokrajinski deželni zbor (Franjo Tavčar in Marijo Kokalj), ki pa se nato nikoli ni sestel, ter delegiralo nekaj govornic za ženske shode JDS (Franjo Tavčar, Marijo Kokalj, Marjanco Kokalj, uradnico in pisateljico Manico Koman, pisateljico in učiteljico Marijo Grošelj, Tržačanko Mašo Grom, učiteljskico Žun in učiteljico Pezdirc iz Šentvida na Dolenjskem).²³ Stranka je ustanovila tudi poseben ženski odsek JDS v letu 1919. Svojo zavezanost enakopravnosti obeh spolov naj bi stranka izvajala tudi tako, da "voli v glavne in pokrajinske odbore polovico moških in polovico žensk", kar se ni uresničilo, so pa na to idejo prišle članice SŽD.²⁴ Članice stranke so agitirale za stranko in organizirale po vaseh tudi nekaj shodov.

Posebni ženski odseki so bili še v Narodno socialistični stranki (NSS), torej liberalno- narodnem socialističnem gibanju, ki ga je vodila "sodruginja" Jarc.²⁵ V svojem programu se je stranka prav tako zavzela za splošno in enako, direktno in tajno volilno pravico, izpopolnjeno s sorazmernim zastopstvom manjšin.²⁶ V svoje vrste je pozivala vse državljanke in državljane, v lokalnih odborih stranke pa lahko srečamo tudi ženske.²⁷ Prav tako je imela dolgo tradicijo delovanja žensk v stranki tudi JSDS, kjer je prav tako obstajal tudi ženski odsek,²⁸ v katerem so po vsej verjetnosti delovale Alojzija Štebi, Marija (Mara) Rus Lemež,²⁹ Marija Urbanc

²⁰ "Ustanovni zbor JDS", *Slovenski narod*, 1. 7. 1918, št. 146, str. 1.

²¹ "Izjava slovenskega ženstva JDS", *Slovenski narod*, 30. 11. 1918, št. 285, str. 3.

²² "V Rogaški Slatini", *Nova doba*, 8. 3. 1921, št. 29, str. 3; "Krajevne organizacije JDS v Kozjem", *Nova doba*, 10. 3. 1921, št. 30, str. 2; "Na občnem zboru kraj. org. JDS v Sevnici", *Nova doba*, 3. 3. 1921, št. 27, str. 2; "Ob Zboru krajevne org. JDS v Slov. Gradcu", *Nova doba*, 24. 3. 1921, št. 36, str. 2; "Na občnem zboru krajevne organizacije JDS na Vranskem", *Nova doba*, 9. 4. 1921, št. 42, str. 2.

²³ Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), fond Splošno žensko društvo, LJU 285, škatla 10, Zapisniki sej Splošnega ženskega društva 10. 4. 1919.

²⁴ ZAL, fond Splošno žensko društvo, LJU 285, škatla 4, Letno poročilo 1920, str. 2–3.

²⁵ "Slovensko ženstvo za polnopravnost žene v Jugoslaviji", *Slovenec*, 18. 6. 1925, št. 134, str. 2.

²⁶ Perovšek, *Programi političnih strank*, str. 35.

²⁷ Selišnik, *Volilna pravica ženske*, str. 203.

²⁸ ZAL, fond Splošno žensko društvo, LJU 285, škatla 4, Poročilo splošnega ženskega društva za leto 1920, (21. občni zbor), str. 6.

²⁹ Marija (Mara) Rus Lemež, učiteljica, soproga Milana Lemeža. Glej: Angela Vode, *Spol in upor. Zbrana dela Angele Vode. I. knjiga*. (Ljubljana, 1998), str. 240.

- Dražil³⁰ in Ada Kristan,³¹ ki je bila na kongresu JSDS v Ljubljani (1.–2. novembra 1919) ena izmed govornic.³² Ženske sekcije naj bi bile pomembna komponenta strankine moči, socialdemokratske stranke so namreč po vsej Evropi ustanovljale posebne ženske sekcije. Ženske so bile prav preko sekcij zastopane tudi v višjih strukturah stranke, hkrati pa je stranko nenehno skrbela njihova prevelika avtonomija.³³ Angela Vode je po cepljenju sil v JSDS postala tajnica pripravljalnega odbora za ustanovitev nove, komunistične politične stranke – Delavske socialistične stranke za Slovenijo (DSSS).³⁴ Ta je bila ustanovljena 11. aprila 1920. V svojem programu je prav tako zahtevala popolno politično in pravno enakost vseh državljanov ne glede na spol, torej tudi aktivno in pasivno volilno pravico za vsakega državljan in državljanke, staro 20 let. Stranka se je kasneje povezala s SDSJ (Socialistična delavska stranka Jugoslavije) in se preimenovala v Komunistično partijo (KP). V njenem okviru je bil ustanovljen ženski odbor KP. Ko je vodstvo odbora zavrnila Angela Vode, je bila izbrana Tončka Čeč. Toda kmalu zatem je bila izdana Obznana in Komunistična partija je morala v ilegalo.³⁵ Medtem so se socialdemokratske stranke iz različnih pokrajin Jugoslavije leta 1921 povezale v Socialistično stranko Jugoslavije (SSJ), ki je v svojem programu prav tako zahtevala volilno pravico žensk. V okviru SSJ je bil ustanovljen tudi ženski odsek SSJ. Stranka sicer ni podpirala ustanavljanja posebnih ženskih odsekov, saj je menila, da med proletarci in proletarkami ni razlik, ženske so bile enakopravne članice krajevne politične organizacije.³⁶ Ustanovitev posebnega ženskega odseka je dopustila le tam, kjer je število preseglo 200 članov in članic in bi se tako po strankarskih pravilih morala organizacija deliti.³⁷

³⁰ Marija (Mici) Urbanc - Dražil, pripadala desni struji JSDS, od leta 1909 delovala v združenem gibanju (Angela Vode, *Spomin in pozaba. Zbrana dela Angele Vode. III. knjiga* (Ljubljana, 2000) (dalje: Vode, *Spomin in pozaba*); "Delavsko združeno gibanje v Sloveniji", *Pod lipjo*, 14. 2. 1924, št. 2, str. 30).

³¹ Ada Kristan (1873–1925), soproga Etbina Kristana.

³² Rudolf Golouh, *Pol stoletja spominov. Panorama političnih bojov slovenskega naroda* (Ljubljana, 1966), str. 179.

³³ Michael Hanagan, "Social Movements: Incorporation, Disengagement, and Opportunities," in: *From Contention to Democracy*, ur. Marco G. Giugni, Doug McAdam in Charles Tilly (Oxford, 1998), str. 3–30, 19.

³⁴ Vode, *Spomin in pozaba*, str. 95.

³⁵ Erna Muser, "Socialisti in komunisti ter boj Slovenk za enakopravnost", *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 7, št. 1–2 (1967), str. 191–213.

³⁶ "Občni zbor krajevne politične organizacije v spodnji Šiški," *Naprej*, 23. 3. 1922, št. 67, str. 3.

³⁷ "Ženska organizacija SSJ in KDZ," *Naprej*, 31.5.1923, št. 119, str. 3: "... splošnem pa ne odobravamo posebnih ženskih organizacij. Socialistični program ščiti vse proletarce, ki si služijo svoj kruh z delom brez razlike narodnosti, vere, starosti i.t.d. pa tudi brez razlike spola /.../ Da se je v Črni ustanovila posebna ženska organizacija, to ni nič hudega, ker ima črna politična organizacija malo manj nego 200 članov in bi se morala po pravilniku deliti. V drugih krajih pa, kjer so manjše organizacije, pa naj se ne ustanovljajo posebne ženske organizacije."

Tudi SLS je 8. aprila 1920³⁸ zahtevala osnovanje "posebne ženske politične organizacije", pri že obstoječih stanovskih političnih organizacijah pa posebne ženske odseke. V večini so v politične stranke vstopale sorodnice pomembnih članov stranke. Slovenske politične stranke so torej vsaj na deklarativni ravni podprle zahteve žensk in ženske vključile (vsaj do neke mere) v strankarsko strukturo, v tem pogledu se denimo slovenske politične stranke niso ločile od hrvaških političnih strank, kjer so volilno pravico žensk prav tako podprle številne stranke (Demokratska stranka, Hrvaška republikanska kmečka stranka), medtem ko sta najpomembnejša srbska Narodna radikalna stranka in njena vodilna oseba Nikola Pašić menila drugače.³⁹ Narodna radikalna stranka, ki je v jugoslovanski politiki igrala odločilno vlogo, je bila tako mnjenja, da je ženska nezmožna za samostojno politično delovanje, ker naj bi nanjo preveč vplivali različni akterji, pri tem pa so imeli v mislih zlasti religiozne institucije. Za okrnjeno oziroma omejeno volilno pravico žensk pa sta se zavzemali tudi Republikańska stranka in Savez zemljoradnika.⁴⁰

Stališča strank do volilne pravice žensk razodevajo tudi načrti strank o ustavni ureditvi nove države. Krščanski socialist Andrej Gosar je pripravil načrt Jugoslovanskega kluba, ki je vključeval volilno pravico žensk.⁴¹ Prav tako jo je vključeval tudi ustavni načrt Josipa Smodlaka, dalmatinskega Hrvata (člana narodne organizacije za Dalmacijo). V 33. členu njegovega predloga je bilo tako zapisano: "/.../ popolna volilna pravica pripada vsem državljanom enega in drugega spola /.../".⁴² Tudi ustavni načrt socialdemokratov je predvideval volilno pravico žensk,⁴³ le-te pa nista vsebovala načrta ustavne komisije in načrt Stojana Protića iz Narodno radikalne stranke. Oba sta predvidela, da bo o volilni pravici žensk odločil poseben zakon, čeprav je bilo v istem predlogu zapisano, da "ustavne pravice veljajo za vse državljane ne glede na spol". Femi-nistični tisk je tako poudaril, da so ženske tako že *a priori* uvrščene v posebno kategorijo volivcev, ki se jim s spremembo zakona lahko odvzame oziroma po mili volji spreminjajo politične pravice. Kljub temu naj bi bil poglobitni razlog za to rešitev to, da vlada ni dosegla soglasja.⁴⁴ Stojan Protić je bil sicer deklarir-

³⁸ Perovšek, *Programi političnih strank*, str. 71.

³⁹ Šubic Kovačević, "Prisutnost žena", str. 108.

⁴⁰ Branislav Gligorijević, *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji (1919–1929)* (Beograd, 1979), str. 68 (dalje: Gligorijević, *Parlament i političke stranke*).

⁴¹ Andrej Gosar, "Križa moderne demokracije?", *Čas* 11, št. 3 (1927), str. 125–161, 154.

⁴² Anđelija Vidaković, "Žensko biračko pravo in nacrt novog ustava", *Ženski pokret* 1, št. 6 (1920), str. 5–7 (dalje: Vidaković, "Žensko biračko pravo in nacrt novog ustava").

⁴³ E. Lilek, "Razmotrivanje o aktualnih in ustavnih vprašanjih", *Nova doba*, 15. 2. 1921, št. 20, str. 1.

⁴⁴ Vidaković, "Žensko biračko pravo in nacrt novog ustava", str. 5–7.

ran nasprotnik volilne pravice žensk,⁴⁵ prav tako pa ni bil njen podpornik niti Nikola Pašić, ki je vodil ustavni odbor, sestavljen iz 42 članov.⁴⁶

Dogajanje v deželni vladi za Slovenijo

Z vprašanjem občinske volilne pravice žensk na področju Slovenije se je najprej začela ukvarjati liberalna Žerjavova vlada. V začetku leta 1920 je pripravila načrt o občinskih volitvah in ga želela uveljaviti preko posebna naredbe. Toda še preden je bila naredba potrjena, je Gregor Žerjav odredil sestavo volilnih imenikov. To naj bi pomenilo, da je bil volilni red Žerjava že "tajno" potrjen s strani ministrskega sveta ali pa da je vlada v Beogradu predlagala njegovo vsebino, je spekuliral *Slovenec*.⁴⁷ 13. februarja 1920 je bila v *Slovincu*⁴⁸ objavljena vest, da je bil predlagani občinski volilni red sprejet od ministrskega sveta, podobno novico pa sta objavila tudi *Domovina* in *Naprej*.⁴⁹ Katoliški tabor je zajel val ogorčenja glede na to, da je bilo v predlogu sprva zapisano, da lahko volijo, le državljanke, "ki jim je vsaj že eno leto predpisan državni neposredni davek, b) ki samostojno gospodarijo na posestvu ..., ki so javne ali zasebne nameščenke in ki so uspešno dovršile vsaj osem razredov ljudske, meščanske šole ali štiri razrede kake srednje šole ...",⁵⁰ kasneje pa dodane določbe, ki so onemogočale udeležbo volitev redovnicam ter omogočile kandidaturo žensk.⁵¹ Slovenski liberalci so iz strahu pred konservativnimi glasovi žensk in zaprepani nad sistematičnimi demonstracijami in resolucijami kmečkih žensk za volilno pravico podprli le volilno pravico izobraženk, je ugotavljal *Slovenec*.⁵² Iz podobnih razlogov naj nad njo

⁴⁵ *Stenografske beležke Privremenog Narodnog predstavništva Kraljestva SHS* (Zagreb/Beograd, 1919–1921). Glej sejo 19. 6. 1920: "Jugoslavija nikakor ni reakcionarna, ker ni uveljavila volilno pravico žensk, saj je nima niti Francija niti ZDA za kongres. Ljudstvo ne prizna žensk niti tistih pravic, ki jih po zakonu imajo, volilna pravica pa je krona vseh pravic."

⁴⁶ Ustavni odbor so sestavljali: 11 radikalov, 11 demokratov, 4 iz Jugoslovanskega kluba, 3 muslimani, 2 socialna demokrata, 4 zemljoradniki in 7 komunistov (Metod Mikuž, *Slovinci v stari Jugoslaviji* (Ljubljana, 1965), str. 200).

⁴⁷ "Občinske volitve", *Slovenec*, 9. 1. 1920, št. 6, str. 1.

⁴⁸ "Za volilno pravico kmetijskih žen", *Slovenec*, 13. 2. 1920, št. 35, str. 1.

⁴⁹ "Za pravični volilni red", *Naprej*, 10. 2. 1920, št. 32, str. 1; "Splošna volilna pravica uveljavljena", *Naprej*, 13. 2. 1920, št. 35, str. 2.

⁵⁰ "Občinske volitve", *Slovenec*, 9. 1. 1920, št. 6, str. 1.

⁵¹ "Novi občinski volilni red", *Slovenec*, 27. 1. 1920, št. 21, str. 3: "7. Redovnice nimajo ne aktivne ne pasivne volilne pravice /.../ 11.V kandidatni listi je lahko vsak četrti kandidat ženska, ki ima volilno pravico, in je stara 24 let."

⁵² "Manifestacije za žensko volilno pravico", *Slovenec*, 26. 1. 1920, št. 21, str. 2; "Ženstvo in politika", *Slovenski narod*, 7. 3. 1920, št. 55, str. 2: "Z glasovi politično čisto nezrelih, nevednih in verskem vplivu zaslužjenih žensk se upajo klerikalci na deželi in po mestih pri bodočih volitvah rešiti. Nedeljo za nedeljo sklicujejo duhovniki po nauku kmetice, dekline in služkinje ter jih navdušujejo za žensko volilno pravico. Zopet je vera v nevarnosti, zopet je na vrsti brezverska šola, zopet se uporabljajo vse

ne bi bili posebej navdušeni niti socialdemokrati, ki so prav tako bili v vladi. O tem naj bi pričalo njihovo ne preveč glasno zavzemanje za splošno volilno pravico oziroma "tiha podpora" omejitvam volilne pravice žensk.⁵³ V začetku leta 1921 je slovensko javnost pretreslo razkritje, da naj bi prvak socialdemokratske stranke Anton Kristan na ožjem sestanku zaupnikov stranke zagovarjal stališče, naj bi volilna pravica žensk stranki samo škodovala in naj je ta tako ne bi podprla.⁵⁴ To razkritje tudi A. Kristana uvršča med številne slovenske politike, ki so se kljub javno izraženi podpori volilni pravici ravnali v kuloarjih parlamenta po drugačnih načelih. O njegovih stališčih, ki naj ne bi bili preveč naklonjena ženskem gibanju, pričajo tudi nekateri drugi viri.⁵⁵ Vendarle je stranka premogla tudi glasne zagovornike volilne pravice žensk, na primer Etbina Kristana, ki je v ustavodajni skupščini za volilno pravico žensk govoril kar trikrat. Prepričan je bil, da so konservativni glasovi žensk sicer neizbežni, da pa je potrebno krizo preživeti in predvsem s praktičnim udejstvovanjem stranke na polju politične izobrazbe stanje spremeniti. Podprl je volilno pravico žensk, čeprav je menil, da se lahko zgodi, da zato ne bo v novem parlamentu "niti enega socialista". Zavrnil je tudi trditve nekaterih poslancev, da si ženske ne želijo volilne pravice in kot primer navedel obiske predstavnic ženskih organizacij v parlamentu. Proti stereotipnem videnju žensk kot konservativnih volivk je nastopil tudi Josip Kopač.⁵⁶

JDS je tako podobno kot večina drugih jugoslovanskih strank sicer načelno zastopala stališče za volilno pravico žensk, vendar pa je podobno kot druge

tiste gnusne laži...in žensk, vse zbegane in preplašene sklepajo pod pritiskom svojih dušnih pastirjev resolucije, ki prihajajo na vlado brzojavnim potom redno vsak ponedeljek. /.../ Seveda so služkinje požirale tako bedasto čenčanje z isto naslado, s katero požirajo koze sol. Vse so danes prepričane, da mora sedeti v bodočem ljubljanskem obč. Svetu največ dekel in postrežnic ter da zasede županski stolec prav gotovo najbolj jezična in brumna kuharica. In naše kmetice, ki čitajo komaj molitvenik, danes verujejo, da so njih moške zanič in da je božja volja, da postanejo poslanke in ministrke posebej ženske /.../ Škrbci se love za ženskimi glasovi tercijalskih dekel, postrežnic, kmetic pa duševno omejenih gospodinj, da bi z njihovo slepo pomočjo dosegli čim več vpliva v starem reakcionarnem in avstrijakantskem duhu. /.../ na naravnost demagoški način hujskajo in fanatizirajo dekle, kuharice in nekatere znane tercijalke klerikalne gospodinje proti inteligenci...Že pred volitvami v predvojnih časih so hujskali nekateri naši duhovniki slovenske kmetice po spovednicah in na misijonih proti možem, ki niso hoteli voliti klerikalno. Celo od zakona, dolžnosti so jih odgovarjali! Koliko razkolov in koliko nesreč po kmečkih hišah je povzročila duhovniška politična agitacija med ženami! /.../ Politika je najtežja umetnost, politika je najodgovornejši poklic, a – izroči naj se ženstvu, ki se zanjo doslej sploh ni brigalo ...".

⁵³ "Manifestacije za žensko volilno pravico", *Slovenec*, 26. 1. 1920, št. 21, str. 2; "Socialisti in ženska volilna pravica", *Slovenec*, 14. 1. 1920, št. 10, str. 2; "Žene dobe v občini volilno pravico v Sloveniji", *Naprej*, 20. 5. 1920, št. 115, str. 1; "Občinski volilni red", *Slovenec*, 2. 6. 1920, št. 123, str. 2.

⁵⁴ "Nova senzacionalna razkritja", *Slovenec*, 17. 3. 1921, št. 62, str. 2; "Nova senzacionalna razkritja", *Slovenec*, 23. 3. 1921, št. 66, str. 2.

⁵⁵ Irena Selišnik, "Alojzija Štebi, socialna feministka in ena prvih političark v Sloveniji," v: *Ženske na robovih politiki*, ur. Milica Antič Gaber (Ljubljana, 2011), str. 41–59, 45.

⁵⁶ *Stenografske beležke Ustavotvorne skupštine Kraljevine SHS* (Beograd, 1921). Glej sejo 27. 3. 1921, 22. 3. 1921, 23. 3. 1921, 11. 6. 1921 in 21. 5. 1921.

jugoslovanske stranke bila prepričana, da je potrebno podeliti volilno pravico samo posebni, izbrani skupini žensk. Večina je zastopala stališče, da je potrebno podeliti volilno pravico izključno samostojnim lastnicam posestva in da bi bilo potrebno to novost najprej preizkusiti na lokalnem nivoju. JDS je kot najmočnejša jugoslovanska stranka menila, da je sicer ženskam potrebno podeliti volilno pravico, vendar pa tudi, da "sedanje politične razmere niso primerne in naj se zato odločanje o tem vprašanju odloži na primernejše obdobje". Pri tem je zelo zanimiv tudi argument, da v Kraljevini SHS močno žensko gibanje, ki bi to sploh zahtevalo, ne obstaja. Posamezniki znotraj stranke JDS se s tem stališčem niso strinjali in so tudi v nadaljevanju podpirali volilno pravico žensk.⁵⁷

Sledila je zamenjava demokratsko-socialdemokratske vlade v Beogradu. Novo vlado je sestavil Stojan Protić (19. februar 1920–konec aprila 1920), vanjo pa je ponovno vstopila tudi Vseslovenska ljudska stranka (VLS),⁵⁸ ki je prav tako prevzela vodenje deželne vlade za Slovenijo.⁵⁹ Nova deželna vlada je na svoji prvi seji 22. marca 1920 pritrdila načrtu občinskega volilnega reda za Slovenijo in prosila za njegovo odobritev pri centralni vladi.⁶⁰ Predlog volilnega zakona je vseboval spremembe, po njem so imele vse ženske aktivno in pasivno volilno pravico. Regent ga je podpisal 15. maja 1920, 8. junija pa izšel v uradnem listu. SLS je še stopnjevala svoje zahteve in predlagala določbo, ki bi ženskam dala aktivno in pasivno volilno pravico tudi za konstituantno oziroma narodno skupščino,⁶¹ toda zamisli stranke niso naletele na širšo podporo. V državnem zboru naj bi jim celo sam Josip Hohnjec (eden najvidnejših zagovornikov volilne pravice žensk) umaknil podporo.⁶² V deželno vlado je septembra 1920, kot posledica sporazuma sklenjenega v Beogradu, ponovno vstopil tudi Gregor Žerjav kot poverjenik za pravosodje. Ena izmed prvih nalog deželne vlade je postala revizija občinskega volilnega reda. Ko je deželna vlada razpravljala o pripombah k občinskemu volilnemu redu, je Žerjav ponovno predlagal, da bi se volilna pravica žensk omejila le na samostojne gospodinje in na državljanke s kvalificirano izobrazbo.⁶³ Zelo dolgo odločanje je nato prekinilo dogajanje v Beogradu.

⁵⁷ Gligorijević, *Parlament i političke stranke*, str. 69.

⁵⁸ Andrej Rahten, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini* (Ljubljana, 2002) (dalje: Rahten, *Slovenska ljudska stranka*). Vseslovenska ljudska stranka (VSL) se je že 6. aprila 1920 preimenovala v Slovensko ljudsko stranko (SLS).

⁵⁹ Ervin Dolenc, *Kulturni boj. Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929* (Ljubljana, 1996).

⁶⁰ Peter Ribnikar (ur.), *Sejni zapiski. Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921. 3. del: Od 22. mar. 1920 do 9. jul. 1921. 3. del.* (Ljubljana, 2002), str. 7.

⁶¹ "Jugoslovanski klub za žensko volilno pravico", *Slovenec*, 16. 6. 1920, št. 134, str. 3; "Za žensko volilno pravico", *Slovenec*, 23. 6. 1920, št. 140, str. 2; "Za žensko volilno pravico", *Slovenec*, 9. 7. 1920, št. 153, str. 2.

⁶² "Klerikalci so izdali ženske", *Ljudski glas*, 30. 6. 1920, št. 27, str. 1.

⁶³ Vasilij Melik, "Ženske in volitve pred drugo svetovno vojno", v: *Splošno žensko društvo, 1901–1945*, ur. Nataša Budna Kodrič in Aleksandra Serše (Ljubljana, 2003), str. 59–62.

deželne vlade za Slovenijo.		
245. V imenu Njegovega Velikanstva Petra I., po milosti božji in narodni volji kralja Srbov, Hrvatov in Slovencev, MI Aleksander, prestolonaslednik na predlog Našega ministra za notranje zadeve in po zaslusanju ministrskega sveta smo odredili in odročamo Uredbo o volitvi v občinska zastopstva v Sloveniji. I. poglavje. Volitev občinskega odbora. I. oddelek. Kdo ima pravico voliti in kdo ima pravico izvoljen biti. Kdo ima pravico voliti (aktivna vo- lilna pravica). § 1. Pravico voliti imajo vsi oni 21 let stari državljani moškega ali ženskega spola kraljevstva Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki imajo vsaj že eno leto svoje redno bivališče v občini ali ki kot javni namestenci, na-	nica, oprostivše od šolnine, podelitve učil ali ustanov in tudi ne pomoči v akcijah zoper bedo (n. pr. bo- gumskih podpor). Izvrševanje volilne pravice. § 4. Volilno pravico je izvrševati osebno. Kdo sme izvoljen biti (pasivna volil- na pravica). § 5. Za občinske odbornike ali namesnike smejo izvo- ljene biti vse osebe moškega ali ženskega spola, ki imajo pravico voliti, ki so dopolnile 24. leto svoje dobe in ki niso izvzete od volilnosti. Kdo je izvzet, da ne sme izvoljen biti. § 6. Izvzeti so, da ne morejo izvoljeni biti: 1.) občinski namestenci, dokler v istini služijo, razen osebja občinskih učilišč; 2.) uradniki onih oblastev, ki neposredno nadzo- rujejo občinsko upravo; 3.) osebe, ki so ob začetku prve razgrnitve volil- nih imenikov že dva meseca v zamudi s plačili ali položitvijo računa, katero jim do občine nalaga pravno močna razsodba ali sodna poravnava; 4.) osebe, ki so v zamudi s položitvijo računa o upravljanju njim izročenega premoženja občine ali kakakega občinskega zavoda; 5.) osebe, ki se brez zakonitega odklonilnega vzroka branijo sprejeti izvolitve v občinski odbor, ali ki pozneje mandat, ki so ga sprejele, izrečno ali	2000 K ali na zapor najmanj enega tedna; vse te osebe za dobo treh let po prestani kazni. 4.) Osebe, ki so bile postavljene pod policijsko nadzorstvo ali oddane v prisilno delavnico, dotlej, da potčejo tri leta, odkar je nehale policijsko nadzorstvo ali odkar so bile izpuščene iz prisilne delavnice. 5.) Osebe, katerim je sodišče odtegnilo očetovsko oblast nad njih otroki, dokler so otroci pod tujim varstvom, vsekakor pa tri leta po sodni odredbi. 6.) Osebe, ki so bile zaradi pijanosti ali pijanče- vanja na podstavi splošnega kazenskega zakona ali drugih določil, ki se še uvedejo, že dvakrat obsojene na zapor, za dobo treh let po prestani kazni. 7.) Osebe, nad katerih imovino se je razglasil konkurz, do konca konkurza. 8.) Osebe, ki so bile opuščene iz javnega urada ali službe zaradi disciplinarnega pregreška iz do- bikaželjivosti, za dobo treh let, odkar so bile opu- ščene, računajo do takrat, ko je razsodba postala pravno močna. 9.) Ženske, ki so pod pravnostopolicijskim nad- zorstvom. II. oddelek. Priprave za volitve v občinski svet. Volilni imeniki. § 8. Za volitev občinskega odbora mora župan (mestni magistrat) sestaviti volilni imenik po abecednem redu, in sicer ločeno za moške in za ženske. V ob- činah z vsaj 2000 prebivalci mora župan (mestni magistrat) po potrebi določiti več moških in več ženskih volilšč in v ta namen razdeliti volilstvo na podstavi rednega bivališča po okrajih. V tem pri-

Uradni list Deželne vlade za Slovenijo v katerem je razglašena Uredba za volitve občinskih zastopnikov, 8. 6. 1920, str. 321 (Sistory)

Pašičev kabinet je v začetku leta (1. januarja 1921) zamenjal vlado Milenka Vesniča. V Pašičevi vladi je ostal slovenski liberalcec minister Vekoslav Kukovec, ki je predlagal, da se volilna pravica žensk ne bi upoštevala, saj naj bi se uskladi dila volilna imenika za državne in lokalne volitve. V februarju 1921 naj bi bila odredba enostavno črtana po sklepu ministrskega sveta, torej vlade,⁶⁴ oziroma po nalogu notranjega ministra Milorada Draškovića.⁶⁵ Samo sklepamo lahko, da je pri zavrnitvi volilne pravice žensk imel določeno vlogo tudi kralj, ki prav tako ni bil navdušen nad participacijo žensk v politiki.⁶⁶ *Jutro* je slednjo potezo opravičilo s sprejetim načelom o izenačenju volilnih imenikov na državni ravni z občinskimi.⁶⁷

Posamezni člani o občinskih volitvah v Sloveniji so bili nato ponovno obravnavani v zakonodajnem odboru, novem telesu, ustanovljenem po preobrazbi ustavodajnega parlamenta v zakonodajno telo. Odbor je imel nalogo,

⁶⁴ "Protesti proti absolutističnemu režimu", *Slovenec*, 23. 2. 1921, št. 43, str. 2.

⁶⁵ Arhiv republike Slovenije (AS), fond Zbirka spominskega gradiva o delavskem gibanju, socialistični revoluciji in narodnoosvobodilni borbi do 1945, SI AS 1550, skatla 12, Historiat dela med ženami, Tipkopis Erne Muser, str. 10; "Klerikalci za žensko volilno pravico", *Naprej*, 21. 2. 1921, št. 41, str. 1–2.

⁶⁶ Igor Grdina, "Slovenska politika in parlamentarizem v kraljevski Jugoslaviji (1918–1941)", v: *Analiza razvoja slovenskega parlamentarizma*, ur. Barbara Vogrinec (Ljubljana, 2005), str. 185–257.

⁶⁷ "Občinske volitve v Sloveniji", *Jutro*, 15. 2. 1921, št. 39, str. 1.

da izvrši likvidacijo pravnega provizorija (uzakoni niz odredb, ki so jih izdale prejšnje pokrajinske vlade) in da poenoti zakonodajo. Zakonodajni odbor, "skupščina v malem", je tako tudi po svoji sestavi posnemal sestavo parlamenta, štel je 42 članov, za sprejem zakonov pa je bila dovolj že tretjina poslancev, tj. 14. Zakonodajni odbor je imel le omejena pooblastila, tako je lahko sprejemal tiste zakone, ki so bili v neposredni in tesni zvezi z ustavo, in nujne finančne zakone.⁶⁸ Ob obravnavi zakona za občinske volitve v Sloveniji se je ponovno odprla razprava o volilni pravici žensk. Poslanec Josip Drofenik iz Samostojne kmetijske stranke (SKS) je nastopil proti njej. Bil je mnenja, da volilne pravice žensk ni smiselno uvesti le v posameznih delih države, ampak samo v vsej državi, ter naslednji dan dodal, da jo Jugoslovanski klub zahteva le zaradi lastnih interesov.⁶⁹ Prvi dan diskusije sta za volilno pravico žensk govorila le socialdemokrat Etbin Kristan in poslanec Jugoslovanskega kluba Janko Šimrak (Hrvatska pučka stranka), poslanci SLS naj bi bili na seji odsotni. Šele naslednji dan se je v diskusiji oglasil Josip Hohnjec. Za volilno pravico žensk naj bi glasovala le Jugoslovanski klub in radikalec Ljuba Jovanovič, ne pa socialdemokrati. Člen o volilni pravici žensk je bil tako zavržen.⁷⁰ Le nekaj dni prej je bila zavržena volilna pravica žensk tudi za Hrvaško in Slavonijo, kjer je volilno pravico spet podprl le Janko Šimrak. Predlog ni bil sprejet, ko so proti njemu nastopili člani muslimanskega kluba in poslanci demokratske stranke s Svetozarjem Popovićem na čelu.⁷¹ Slovenski liberalci so najverjetneje skupaj s hrvaškimi poslanci demokratske stranke stali na bolj desnem stališču in so sodili v tisti del demokratske stranke, ki volilne pravice žensk ni podpiral oziroma je podpiral zgolj omejeno volilno pravico žensk, torej predpisan pogoj izobrazbe ali vključitev vdov. Pri tem velja dodati, da so res bile ženske, največja skupina prebivalstva, izpuščene iz volilne pravice, vendar pa so to usodo delile še z nekaterimi manjšinami. Liberalna vlada je denimo za občinske volitve sicer sprejela tudi določbo, da imajo volilno pravico "tudi oni Slovani po plemenu in jeziku, ki sicer niso naši državljani", so pa imeli stalno prebivališče,⁷² ki je veljala tudi za državnoborske volitve, hkrati pa omejila možnost volitev za vse Italijane, Nemce, Madžare, ki so imeli pravico optiranja za drugo državo.⁷³

⁶⁸ Gligorijević, *Parlament i političke stranke*, str. 114.

⁶⁹ "Zakonodajni odbor", *Slovenski narod*, 11. 12. 1921, št. 278, str. 2.

⁷⁰ "Zakonodajni odbor", *Slovenski narod*, 8. 12. 1921, št. 276, str. 2; "Pismo iz Belgrada", *Naprej*, 19. 12. 1921, št. 286, str. 1.

⁷¹ "Občinski volilni red za Hrvatsko in Slavonijo", *Slovenec*, 8. 12. 1921, št. 279, str. 1.

⁷² *Uradni list Deželne vlade za Slovenijo*, 26. 2. 1921, št. 20, str. 123.

⁷³ *Zakon za volitve narodnih poslancev za narodno skupščino kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev* (Ljubljana, 1925), str. 8.

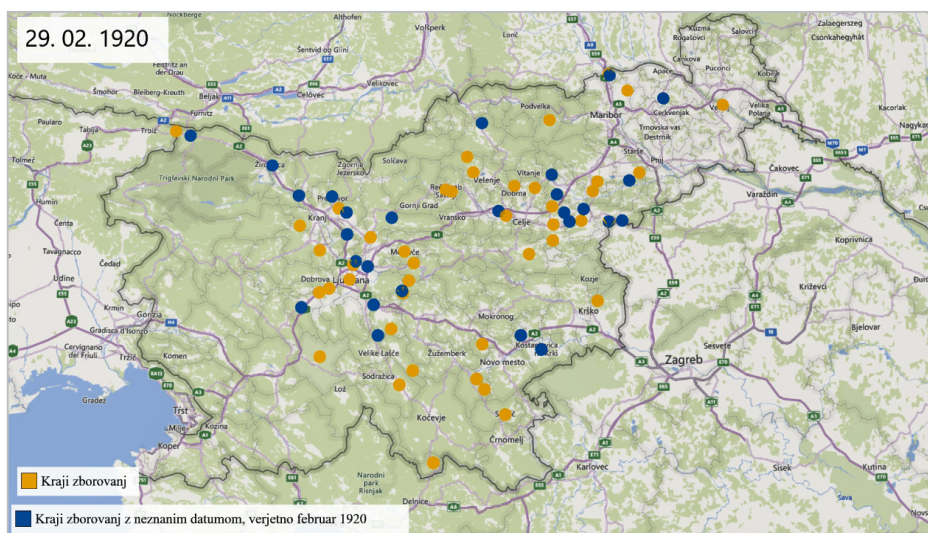
Protest poslanca Josipa Hohnjeca za volilno pravico žensk na naslovnici *Slovenskega gospodarja* 19. 2. 1920, št. 1 (*dLib*)

Ženske organizacije

Volilna pravica žensk je torej bila resno vprašanje slovenske politike. Da je to postala, so imela zasluge tudi ženska društva, ki so s pritiski na politične stranke želela uspeti v svojih ciljih. SŽD je na prvem občnem zboru po vojni sprejelo resolucijo, v kateri je zahtevalo "aktivno in pasivno volilno pravico ženstva za vse zakonodajne zastope, okrožne, občinske in druge zastopne svete". Pod slednje so bili mišljeni trgovsko-obrtna zbornica in šolski sveti. Resolucijo so naslovile na tedanjega ministra Alberta Kramerja, ki jim je obljubil vso podporo, na predsednika deželne vlade dr. Janka Brejca in na Ivana Tavčarja.⁷⁴ V letu 1919 je SŽD s podružnicami v Mariboru in Celju skupaj z Društvom slovenskih učiteljic in Društvom Sloga sodelovalo na konferenci "Jugoslovanska žena", kjer je bil tudi formalno ustanovljen "Narodni ženski savez Kraljevine SHS".⁷⁵ Vsaj

⁷⁴ ZAL, fond Splošno žensko društvo, LJU 285, škatla 10, Zapisnik občnega zbora 1919.

⁷⁵ ZAL, fond Splošno žensko društvo, LJU 285, škatla 4, Občni zbor za leto 1921; Škatla 10, Seja marec 1919, odlomek iz *Slovenski narod*, 20.–23. 9. 1919: "Zgani se je tudi Splošno žensko društvo, ki je v marcu 1919 poslalo resolucijo ministru Albertu Kramerju (JDS) in ta jim je odgovoril: 'Prejel sem Vaš cenjen dopis s priloženimi resolucijami, ki odgovarjajo tudi mojemu političnemu naziranj. Kot

Shodi za volilno pravico žensk v letu 1920. Zemljevid je narejen na podlagi časopisnega gradiva (pripravila: Irena Selišnik)

nekaj časa so bile vse aktivnosti SŽD za doseg volilne pravice žensk omejene na dejavnosti te jugoslovanske zveze, ki je sicer z določeno mero odpora obravnavala volilno pravico žensk in se mnogokrat strinjala tudi z vodilnimi jugoslovanskimi političnimi strankami, ki so menile, da razmere za uveljavitev zahteve po volilni pravici žensk niso primerne. Tako je predsednica Narodnega Ženskega Saveza Danica Hristović leta 1921 podala odstopno izjavo zaradi ravnanja Beograjskega društva za prosvečevanje žene i zaščitu njenih prava, ki je večkrat zahtevalo resolucijo za volilno pravico žensk. V njej je zapisala: "Naša Zveza ni zato največja ženska organizacija, da bi omogočila sufražistkam, da dobijo volilno pravico. Ona ni in ne sme biti sufražistična organizacija. Vsaj pod mojim imenom in vodstvom to ne bo nikoli."⁷⁶ Ugotovila je namreč, da je to vprašanje postalo najbolj izpostavljeno vprašanje v programu NŽZ. V minulih dveh letih naj bi bila z resolucijami na parlament, vlado in predsednika volilna pravica zahtevana kar osemkrat, čeprav naj bi razmere v državi zato ne bile primerne.

Nasprotno pa sta v ospredje gibanja za volilno pravico žensk stopili Krekova prosveta (nekdanje Katoliško društvo za delavke, ki je bilo razdeljeno v tri zveze Zvezo delavk, Zvezo uradnic in trgovskih nastavljenk in Zvezo služkinj) in Kmetiska zveza (slovenska kmečka stanovska organizacija v prvi polovici

minister za ustavotvorno skupščino se bom zavzel za pravične postulate našega ženstva, ki gotovo zasluži, da se mu v novi naši domovini da politična enakopravnost."

⁷⁶ ZAL, fond Splošno žensko društvo, LJU 285, škatla 7, dopis 19. 9. 1921.

20. stoletja, ki je delovala v okviru slovenskega katoliškega političnega tabora). Obe društvi sta v letu 1920 sodelovali pri organizaciji političnih shodov po vsem slovenskem podežlju, kjer je postala osrednja zahteva prav volilna pravica žensk. Društvi se nista poslužili "nelepih praktik angleških sufražetk",⁷⁷ ki jih je omenjal Josip Hohnjec, sta pa s pomočjo strankarske infrastrukture uspeli organizirati približno 70 shodov po vsem slovenskem podežlju.⁷⁸ Iz organiziranih shodov so zborovalke pošiljale resolucije za volilno pravico žensk, teh naj bi po nekaterih ocenah bilo blizu sto. Krekova prosveta pa je izdala celo publikacijo z naslovom *Ali se ženska res nima pravice vtikati v politiko?*⁷⁹

Shodi so bili naperjeni proti liberalni vladi, ki naj bi v načrtu volilnega zakona podelila volilno pravico le ženskam, ki imajo opravljeno predpisano število razredov ljudske šole in ki vodijo samostojno gospodinjstvo. Posledice takšnega volilnega reda naj bi bile, da bodo volile le "učiteljice in nekaj dam". Zaradi pretežno liberalnih ženskih volilnih glasov naj bi bila posledično ogroženi zakonska zveza in šola, saj naj bi se uzakonila sklenitev civilnega zakona in zmanjšala vloga vere v šoli. Obe zahtevi sta bili osrednji programski točki SLS za mobiliziranje volivk. Največji shod je bil tako sklican v ljubljanskem hotelu Union; udeležilo se ga je 3000 zborovalk, kjer so poleg vrste govornic nastopili tudi visoki predstavniki SLS.⁸⁰ Tudi ko je 8. junija 1920 izšla *Uredba o volilni pravici v občinska zastopstva v Sloveniji* in je le-ta določala tudi aktivno in pasivno volilno pravico žensk, je Krekova prosveta nadaljevala s shodi in z resolucijami ter terjala volilno pravico tudi za konstituantu.⁸¹ Leta 1921 je bila uredba za

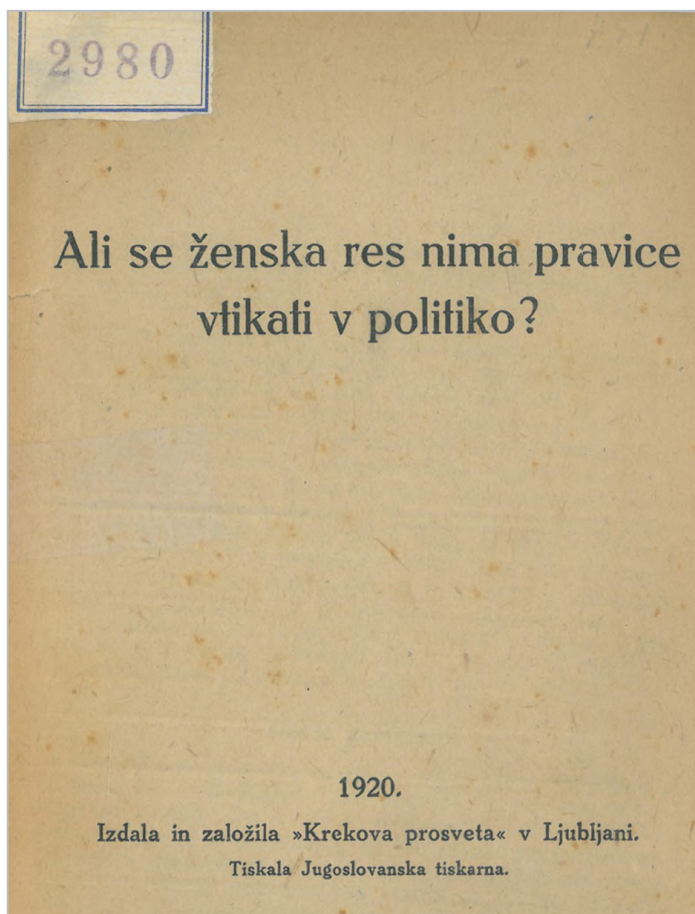
⁷⁷ Rahten, *Slovenska ljudska stranka*, str. 54.

⁷⁸ Shodi so bili organizirani v krajih: Ljubljana, Petrovče, Dramlje, Frankolovo, Zavodnje, Trebeljevo, Štanga, Sora, Mirna Peč, Sromlje, Brezovica pri Ljubljani, Log - Dragomer, Šentjurij pri Celju, Rateče, Planica, Semič, Dobropolje, Velesova, Banjaloka, Moravče, Ježice, Homec, Sv. Lovrenc na Dravskem polju, Sv. Lovrenc na Pohorju, Sv. Jakob v Slovenskih Goricah, Veržej, Laporje, Šmarje pri Jelšah, Dobrna, Šentilj, Šoštanj, Rečica v Savinji, Nazarje, Sv. Lenart nad Laškem, Zasem, Poljčane, Sv. Križ pri Slatini, Ponikve, Sv. Benedikt v Slo. Goricah, Šentilj v Slovenskih goricah, Struge, Šmarjeta, Trebeljevo, Šmarje pri Ljubljani, Črnuče, Cerklje na Gorenjskem, Špitalič pri Konjicah, Pameče, Šentvid pri Grobelnem, Šentjernejska Loče, Gotovlje, Vrhnika, Kopanjska gora, Sladka gora, Majšperk, Preddvor, Sv. Križ pri Rogaški Slatini, Vodice, Rogatec, Št. Jakob ob Savi, Šmarje pri Grosupljem, Breznica, Podbrezje, Škocjan pri Turjaku, Sela pri Kamniku, Šmarje, Zreče, Kalobje, Toplice, Gornje Sušice, Na trati, Moravče, Ribnica, Kresnice, Begunje pri Cerknici, Poljčane. Glej: "Toplice", "V Begunjah pri Cerknici", *Domoljub*, 3. 3. 1920, št. 9, str. 100; "Ženski shod na Ježici", *Domoljub*, 19. 2. 1920, št. 7, str. 77; "Kmetstvo za svoje pravice shodi in resolucije", *Slovenec*, 19. 2. 1920, št. 40, str. 1; "Shodi za žensko volilno pravico", *Slovenec*, 25. 2. 1920, št. 45, str. 3; "Manifestacija za žensko volilno pravico", *Slovenec*, 27. 1. 1920, št. 47, str. 2; "Ženski shod na Ježici", *Slovenec*, 17. 2. 1920, št. 38, str. 4; "Ženski shod na Homcu", *Slovenec*, 24. 3. 1920, št. 68, str. 2; "Shod kmečke zveze na Ponikvi", *Slovenski gospodar*, 28. 1. 1920, št. 4, str. 4; "Domača politika", *Slovenski gospodar*, 28. 1. 1920, št. 4, str. 4; "Poročila", *Slovenski gospodar*, 26. 2. 1920, št. 8, str. 3.

⁷⁹ "Vsaka Slovenka", *Slovenec*, 18. 6. 1920, št. 136, str. 2.

⁸⁰ "Manifestacije za žensko volilno pravico", *Slovenec*, 26. 1. 1920, št. 21, str. 2.

⁸¹ "Za žensko volilno pravico", *Slovenec*, 23. 6. 1920, št. 140, str. 2; "Za žensko volilno pravico", *Slovenec*, 9. 7. 1920, št. 153, str. 2.

Naslovnica publikacije *Ali se ženska res nima pravice vtikati v politiko?* (Ljubljana: Krekova prosveta, 1920) (*dLib*)

volilno pravico žensk v občinah črtana po ministrskem sklepu. Krekova prosveta in Celjska ženska zveza sta organizirali velika protestna shoda v Ljubljani in Celju.⁸² V Unionski dvorani se je tako ponovno zbralo 3000 žensk. Svoj lastni shod proti druginji in za volilno pravico so 11. januarja 1920 organizirale tudi socialdemokratke. Kljub temu je bilo njihovo delo izpostavljeno kritiki komunistk. Te so dva meseca kasneje očitale stranki, da ni bila pripravljena zagotoviti niti enega govornika za zborovanje žensk.⁸³

⁸² "Protestni shod našega ženstva", *Slovenec*, 22. 2. 1921, št. 42, str. 1; "Celje", *Slovenec*, 26. 2. 1921, št. 46, str. 3.

⁸³ "Slovenske žene proti druginji in za volilno pravico", *Naprej*, 14. 1. 1920, št. 10, str. 1.

Zaključek

Volilna pravica je eksplicitno politična zahteva, ki v volilnem sistemu ne odraža zgolj inkluzivnosti države (torej odprtosti države do politične participacije državljanov pri odločanju) in mere demokratičnosti, pač pa kaže tudi na oblastna razmerja moči v državi in je lahko odraz kalkulacije strank (oziroma njihov predstav) o tem, kaj bi jim zagotovilo volilni uspeh. Želje in pričakovanja SLS, povezana s podporo volilni pravici žensk, so bila povezana tudi z družbenimi predstavami in s simbolnim spolnim redom. V tem kontekstu se je stranka sklicevala na požrtvovalno vlogo kmečkih žensk med prvo svetovno vojno,⁸⁴ poseben ženski etos, njihovo materinsko naravo, ki naj bi pripomogla k dvigu ljudske izobrazbe, javne morale, boljši socialni politiki. Tem pogledom so se pridružili tudi tisti, ki so menili, da ženskam gredo pravice na osnovi enakosti (katoliški poslanec Sušnik je denimo citiral Johna Stuarta Milla) ter mnenja, da bi z reformo volilne zakonodaje ženske izenačili tudi v pravicah, ne zgolj v dolžnostih.⁸⁵

Toda za vsemi temi argumenti je stal simbolni red in razumevanje vloge moškega in ženske v tedanji slovenski družbi. V katoliškem imaginariju in v analizi simbolov tako Luisa Accati ugotavlja, da so ženske v družben red stopale kot posredovalke med javnim in zasebnim, med (cerkveno) oblastjo in družino, in pogledi slovenskih političnih veljakov niso bili nič drugačni.⁸⁶ Ti so ženske, ko so bile brez volilne pravice, razumeli kot posrednice, ki može lahko prisilijo k oddaji volilne glasovnice za pravo (katoliško) politično stranko,⁸⁷ v

⁸⁴ "Za volilno pravico kmetijskih žensk", *Slovenski gospodar*, 19. 2. 1920, št. 7, str. 1.

⁸⁵ "Za žensko volilno pravico", *Slovenec*, 9. 3. 1921, št. 55, str. 1–2; "Protestni shod našega ženstva", *Slovenec*, 22. 2. 1921, št. 42, str. 1.

⁸⁶ Luisa Accati, *Pošast in lepota. Oče in mati v katoliški vzgoji čustev* (Ljubljana, 2001).

⁸⁷ "Borba za občine", *Slovenec*, 16. 3. 1921, št. 61, str. 1: "... in žene, posebne slednje, ki so bile od liberalcev oropane volilne pravice morajo pravočasno z vso silo poseči v volivno agitacijo..."; *Slovenec*, 28. 1. 1925, št. 22, na strani 6 zgoraj je mastnimi tiskanimi črkami napisano: "Žene in dekleta, skrbite, da pojdejo vsi volilci v družini gotovo volit!"; "Slovenska žena", *Slovenec*, 16. 1. 1927, št. 12, str. 5: "Tvoja dolžnost je da v sedanjih volivni borbi sodeluješ za zmago onih mož, ki se zavzemajo za Tvoje pravice. Zato skrb, da gredo vsi volivci dne 23.t.m. na volišče! /.../ Skrbi, da vsak voli stranko, ki ščiti največje Tvoje svetinje: vero in slovensko domovino! /.../ In ker veš, da je ta stranka SLS, zastavi ves svoj vpliv, da oddajo vsi volivci kroglico po deželi V PRVO SKRINJICO..."; "Slovenska žena", *Slovenec*, 26. 1. 1927, št. 20, str. 4: "Poziv slovenskemu ženstvu v 'Slovincu' z dne 16. januarja podtika 'Jutro' gospodu škofu in SLS. V jutrovi deželi naj vzemo na znanje, da je šel ta poziv iz vrst našega zavednega in resnično naprednega slovenskega ženstva, od nas samih! /.../ Pozivu smo se slovenske žene v polni meri odzvale. S svojim tihim in vztrajnim delom in s svojo zavednostjo smo pripomogle do sijajne zmage možem, ki se bore za naše ženske pravice s katerimi bo tudi slovenska žena dobila moč soodločanja pri zakonodaji, ki bo ščitila čast in dostojanstvo žene."; "Slovenska žena", *Slovenec*, 21. 8. 1927, št. 187, str. 5: "S kroglico v roki ne moreš še pripomoči do zmage možem, ki imajo v roki usodo slovenskega naroda. Pač pa lahko s svojim razumevanjem in vztrajnim delom onemogočiš vpliv nasprotnega tiska, ki razvija prav v tem svojem času vso svojo moč...prevzemi njegovo domače delo, da se on lahko v zadnjih dneh nemotoma posveti delu kot zaupnik pri velevažnem udejstvovanju ...; "1500 novih

tem primeru bi ženske s svojo moralno avtoriteto in odločilno vlogo v družini krepile konservativne vrste, potem ko bi može napotile k pravemu kandidatu. Gesla, kot so: "Žene in dekleta, skrbite, da pojdejo vsi volilci v družini gotovo volit!" so bila zelo pogosta. V primeru sprejema volilne pravice bi ženske delovale kot "konservativni volilci", ki bi z oddanimi glasovi le okrepili volilni izkupiček glasov in tako nadgradili svojo že pridobljeno, osrediščeno vlogo, ki jo imajo v katoliški misli. Ženskam je šla po tem razumevanju osrednja vloga v družini in kot take so imele posebno moralno avtoriteto, njihova zavezanost materinstvu je pomenila zavezanost vrednotam SLS.⁸⁸ Kljub vsemu pa so ostajale za vse politične stranke ženske bolj ali manj zgolj sredstvo za doseg oblasti in ne samostojen političen subjekt. JSDS je tako poudarjala, da so ženske "reakcionarne"⁸⁹ (kljub vsemu je stranka imela tudi nekaj odločnih podpornikov volilne pravice žensk npr. Josipa Kopača in Etbina Kristana), JDS pa, da "Če se pa da volilna pravica neizobraženi masi žensk, pademo zopet v najčrnejšo temo dr. Šušteršičeve grozovlade."⁹⁰ Medtem je SLS imela seveda interes združiti ženske, da postane "naša domovina res svobodna" in se zruši tiran, torej JDS.⁹¹

Volilna pravica žensk v medvojnem obdobju ni bila uveljavljena, toda podjetnice so v medvojnem obdobju uspele ohraniti volilno pravico za zbornico za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani, delavke so pridobile aktivno in pasivno volilno pravico za Delavsko zbornico, učiteljice za šolske svete in delavke so bile izvoljene kot delegatke Pokojninskega zavoda.⁹² Aktivnosti za volilno pravico žensk so se tako nadaljevale v vsem medvojnem obdobju, vendar pa se vse skupaj ne morejo meriti z letom 1920, ki tako ostaja prelomno leto v smislu boja za volilno pravico žensk, saj nikoli prej in nikoli kasneje ni bilo na Slovenskem organiziranih tolikšno število zborovanj za volilno pravico žensk. Prav tako pa velja tudi ugotovitev, da nobena ženska organizacija tedaj ni imela takšnega dometa kot SLS, najboljše organizirana in uspešna politična stranka na Slovenskem.

volilcev v Mariboru", *Slovenec*, 24. 2. 1935, št. 46a, str. 3: "...Zanimivo je, kako so se postavile žene. Več slučajev so imeli v reklamacijskem uradu, da so prišle žene osebno zahtevati vpis svojega moža v volilni imenik, ali pa so poslale pismene reklamacijske zahtevke...";

⁸⁸ Marta Verginella, "Od čarovnic k sinovom brezmadežne", v: Luisa Accati, *Pošast in lepota. Oče in mati v katoliški vzgoji čustev* (Ljubljana, 2001), str. 314.

⁸⁹ "Načelna breznačelnost", *Slovenec*, 20. 5. 1920, št. 223, str. 2.

⁹⁰ "Ženstvo in politika", *Slovenski narod*, 7. 3. 1920, št. 55, str. 2.

⁹¹ "Manifestacije za žensko volilno pravico", *Slovenec*, 26. 1. 1920, št. 21, str. 2.

⁹² Selišnik, "Ženske med normami, zahtevami in pravicami", str. 128.

Irena Selišnik

1920 AS THE YEAR OF INTENSIVE EFFORTS FOR WOMEN'S RIGHT TO VOTE

SUMMARY

In the article we will focus on key demand of the first wave of the women's movement, on the women's right to vote in the Slovenian part of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. With the creation of the new state multiple legislation drafts and proposals for women's suffrage were prepared in Provincial Government for Slovenia. Political circumstances in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes showed that acceptance of women's right to vote was completely achievable as all political parties in Slovenian part of the Kingdom SHS accepted idea in their own political programs and at the same time also organized in their rows special women's branches of political parties. Afterwar democratization encompassed all social strata and groups in society.

In the scope of Provincial Government for Slovenia were prepared different legislative proposals regarding right to vote which were in many cases dependent on the composition of political parties in the government. With the question of women's right to vote for municipality in Slovenian part of the Kingdom was the Žerjav's government that started first to deal with. The proposal of Gregor Žerjav government on women's right to vote included limitation of suffrage as only women taxpayers, independent managers of estates, administrators and women with finished secondary school were taken into consideration. His government also disabled nuns to vote and enabled women the passive right to vote. However governments soon changed and Slovenska ljudska stranka prepared new draft of voting legislation for municipality, the proposal included women passive and active right to vote. Yet with the third turn of the government in September it was again liberal authority that reviewed voting legislation for municipality, and women's right to vote was again limited to independent housewives and citizens with proper education. Soon after also women's right for state election in Belgrade was turn down. Behind this denial pragmatic calculations of social democracy and liberal party about election success and gender orientated stereotypes on voting preferences were strong. Against those stipulations Krekova prosveta and Kmetska zveza raised their voice as they were part of associations organized by Slovenska ljudska stranka. Across whole countryside and cities they organized more than 70 demonstrations and gatherings, send petitions for women's right to vote and published a special booklet on women's right to vote. Intensity of actions for

women's right to vote would be never before and never again till Second World War so extensive. In this scope it is interesting that feminist movement didn't organize so much activities for women's right to vote and did with its "inactivity" support the liberal party.

Argumentations for women's right to vote were convened on special ethos of women, their motherhood nature which would support general education, public morality, upbringings of youth as well as on liberal argumentation that women are supposed to have the same rights on the basis of equality and that reform of suffrage would balance the rights and obligations. Yet behind of all those claims there stood the symbolical order and understanding of the proper role of men and women in the contemporary Slovenian society. In catholic Imaginarium and in the analysis of symbolic Luisa Accati founds out that women step in to the public as intermediaries between public and private, between (church) authority and family, and views of Slovenian political actors were no different. They understood women (even if they didn't had any right to vote) as key intermediaries with huge moral authority which could order their husbands to give their voting ballot for the right (catholic) political party. In case if they would receive right to vote women would strengthen their central role which they already had in catholic ideology.

The right to vote is explicit political demand which in electoral system reflects not only inclusivity of the state (openness of the state towards political participation in decision making) but also power relation in the state which is the result of political parties calculation on what would provide them with voting success. Desires and anticipation of political parties regarding women's right to vote were as we shown very much connected with society notions and symbolic gender order.

VIRI IN LITERATURA

AS – Arhiv republike Slovenije, SI AS 1550, fond Zbirka spominskega gradiva o delavskem gibanju, socialistični revoluciji in narodnoosvobodilni borbi do 1945.

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 285, fond Splošno žensko društvo.

Golouh, Rudolf, *Pol stoletja spominov. Panorama političnih bojov slovenskega naroda* (Ljubljana, 1966).

Perovšek, Jurij, *Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918–1929)*, Viri 13 (Ljubljana, 1998).

Ribnikar, Peter (ur.), *Sejni zapiski. Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921. 3. del: Od 22. mar. 1920 do 9. jul. 1921. 3. del* (Ljubljana, 2002).

Stenografske beležke Privremenog Narodnog predstavništva Kraljestva SHS (Zagreb–Beograd, 1919–1921).

Stenografske beležke Ustavotvorne skupštine Kraljevine SHS (Beograd, 1921).

Zakon za volitve narodnih poslancev za narodno skupščino kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (Ljubljana, 1925).

Uradni list Deželne vlade za Slovenijo (Ljubljana, 1921).

Dan – Ljubljana, letnik 1913.

Delavec – Rdeči prapor – Trst, letnik 1900.

Dom in svet – Ljubljana, letnik 1900.

Domoljub – Ljubljana, letnik 1920

Domovina – Ljubljana, letnik 1918.

Jutro – Ljubljana, letnik 1921.

Kikeriki – Dunaj, letnik 1913.

Ljudski glas – Ljubljana, letnik 1920–1921.

Naprej – Ljubljana, letnik 1920–1923.

Neues Frauenleben – Dunaj, letnik 1911, 1915.

Nova doba – Celje, letnik 1921.

Pod lipjo – Ljubljana, letnik 1924.

Slovenec – Ljubljana, letnik 1911, 1918, 1920, 1921, 1925, 1927, 1935.

Slovenka – Trst, letnik 1900.

Slovenski gospodar – Maribor, letnik 1920.

Slovenski narod – Ljubljana, letnik 1899, 1918, 1920, 1921.

Slovenski učitelj – Ljubljana, letnik 1901.

.....

- Accati, Luisa**, *Pošast in lepotica. Oče in mati v katoliški vzgoji čustev* (Ljubljana, 2001).
- Bader Zaar, Birgitta**, "Liberalism and the Emancipation of Women in Austria in the 19th and Beginning of the 20th Century", *Bulgarian Historical Review* 25, št. 1 (1997), str. 137–141.
- Cvirn, Janez**, *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918)* (Celje, 2015).
- Dolenc, Ervin**, *Kulturni boj. Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929* (Ljubljana, 1996).
- Gligorijević, Branislav**, *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji (1919–1929)* (Beograd, 1979).
- Gosar, Andrej**, "Kriza moderne demokracije?" *Čas* 11, št. 3 (1927), str. 125–161.
- Grdina, Igor**, "Slovenska politika in parlamentarizem v kraljevski Jugoslaviji (1918–1941)", v: Vogrinec, Barbara (ur.) *Analiza razvoja slovenskega parlamentarizma* (Ljubljana, 2005), str. 185–257.
- Hanagan, Michael**, "Social Movements: Incorporation, Disengagement, and Opportunities", v: Giugni, Marco G., McAdam, Doug in Tilly, Charles (ur.) *From Contention to Democracy*, (Oxford, 1998), str. 3–30.
- Melik, Vasilij**, "Ženske in volitve pred drugo svetovno vojno", v: Budna Kodrič, Nataša in Serše, Aleksandra (ur.) *Splošno žensko društvo, 1901–1945* (Ljubljana, 2003), str. 59–62.
- Metod Mikuž**, *Slovenci v stari Jugoslaviji* (Ljubljana, 1965).
- Muser, Erna**, "Socialisti in komunisti ter boj Slovencev za enakopravnost", *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 7, št. 1–2 (1967), str. 191–213.
- Rahten, Andrej**, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini* (Ljubljana, 2002).
- Selišnik, Irena**, *Prihod žensk na oder slovenske politike* (Ljubljana, 2008).
- Selišnik, Irena**, *Volilna pravica žensk kot demokratična novost. Dejavniki, ki vplivajo na njeno uveljavitev na Slovenskem*. Doktorska disertacija (Postojna, 2007).
- Selišnik, Irena**, "Ženske med normami, zahtevami in pravicami (1848–1941)", v: Verginella, Marta (ur.) *Dolga pot pravic žensk: pravna in politična zgodovina žensk na Slovenskem* (Ljubljana, 2013), str. 117–138.
- Selišnik, Irena**, "Alojzija Štebi, socialna feministka in ena prvih političark v Sloveniji", v: Antić Gaber, Milica (ur.) *Ženske na robovih politiki*, (Ljubljana, 2011), str. 41–59.
- Stavbar, Vlasta**, *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje* (Maribor, 2017).
- Šubic Kovačević, Ivana**, "Prisutnost žena u zagrebačkom političkom tisku od 1920. do 1927", *Politička misao* 53, št. 1 (2016), str. 103–128.
- Vode, Angela**, *Spol in upor. Zbrana dela Angele Vode. I. knjiga* (Ljubljana, 1998).
- Vode, Angela**, *Spomin in pozaba. Zbrana dela Angele Vode. III. knjiga* (Ljubljana, 2000).
- Verginella, Marta**, "Od čarovnic k sinovom brezmadežne", v: Luisa Accati (ur.) *Pošast in lepotica. Oče in mati v katoliški vzgoji čustev* (Ljubljana, 2001), str. 305–319.
- Vidaković, Anđelija**, "Žensko biračko pravo in nacrt novog ustava", *Ženski pokret* 1, št. 6 (1920), str. 5–7.

Author: **SELIŠNIK Irena**

Ph.D., Assistant Professor

University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of History

Aškerčeva 2, SI–1000 Ljubljana, Slovenia

Title: **1920 AS THE YEAR OF INTENSIVE EFFORTS FOR WOMEN'S RIGHT
TO VOTE**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 23 (2023), No. 1, pp. 145–168, 92 notes, 4 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Keywords: election, women's right to vote, 1920, women's associations, political parties, demonstrations, gender, interwar period

Abstract: In the article we will focus on key demand of the first wave of the women's movement, on the women's right to vote in the Slovenian part of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. With the establishment of the new state multiple legislation drafts and proposals for women's suffrage were created in Provincial Government for Slovenia. We would be interested in political parties and their different approaches to solve the question and how in this framework women's movement was engaged. Especially in 1920 numerous associations organized collective actions for suffrage through petitions, calls, media articles, in this framework particularly Slovenska ljudska stranka was active.